

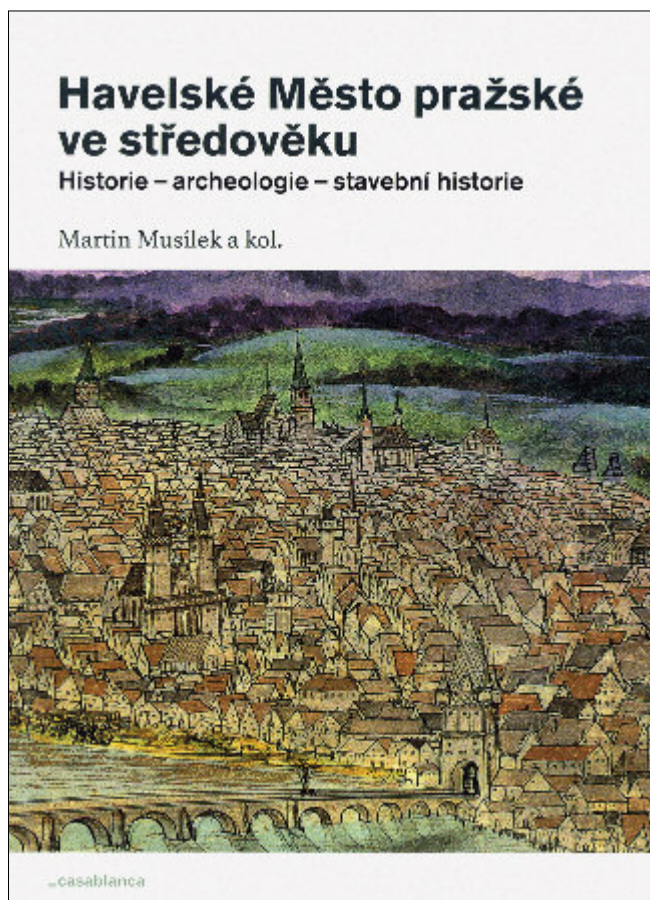
RECENZE

MARTIN MUSÍLEK A KOL., HAVELSKÉ MĚSTO PRAŽSKÉ VE STŘEDOVĚKU. HISTORIE - ARCHEOLOGIE - STAVEBNÍ HISTORIE

Vydal Václav Žák - Casablanca. Praha 2012, 429 s.

Sborník věnovaný problematice Havelského Města pražského ve středověku vychází z pracovního setkání badatelů různých generací ze tří oborů historického poznání: historie, archeologie a stavební historie. Jak nastiňuje v úvodu publikace její editor, M. Musílek, cílem kolokvia byl zejména interdisciplinární pohled na úzce vymezené téma středověkého vývoje havelské lokace. Nebylo možno očekávat zásadní průlom ve zkoumané problematice, která se těšila pozornosti již mnoha generací badatelů, jednotlivé referáty ale měly přinést nové myšlenky a pohledy i nová dílčí zjištění ke zkoumanému tématu. Výsledek je tak (a autoři si ani jiné ambice nekladli) mozaikou různě pojatých článků, sahajících od materiálových či tematických monografií po stručná zhodnocení vybraných problémů nebo určité skupiny pramenů.

Podle jednotlivých disciplín je sborník rozdělen na tři části: historickou, poměrně stručnou archeologickou a stavebně-historickou. Historická část je uvozena statí J. Žemličky *Havelské Město pražské: realita nebo fikce?*, která poměrně podrobně shrnuje proměny názorů na Havelské město a míru samostatnosti tohoto založení v rámci Starého Města pražského. Autor se na základě rozboru listinných dokladů o zakladateli, mincmistru Eberhardovi, přimlouvá za pozdější dobu datace vysazení Havelského Města, než je dosud v literatuře přijímáno (30.–40. léta 13. století), a sice až do 50. let 13. století, na konec vlády Václava I. J. Žemlička zastává názor o svébytné existenci Havelského Města, které však bylo vzhledem ke své topografické situaci od počátku předurčeno k postupnému srůstu s větším celkem Starého Města. Poukazuje na fakt, že i kdybychom neznali jediný existující pramen o lokaci města (nedochovaná listina z roku 1265), urbanistická zvláštnost Havelského Města by tak jako tak ve staroměstském celku vynikala. Na druhém konci názorového spektra stojí příspěvek M. Nodla s názvem „*Město ve městě*“. Tzv. *Havelské Město: hledání středu mezi anomálií a fikcí*. Autor dovozuje rozбором středověkých pramenů, že neexistuje jediný spolehlivý doklad samostatně existujícího Havelského Města (snad kromě zmínky o „*Nove civitatis theutunicalis*“), ale že naopak až do vzniku Nového Města vystupuje Praha jako jednotný celek. Autor hledá možné analogie v německém prostředí, kde existovalo několik případů založení nového města v již lokovaném urbánním celku za účelem dynamizace jeho vývoje, žádný příklad ale není přímou analogií staroměstské situace, kde nebylo Staré Město v době předpokládané lokace Ha-

velského Města ještě právně konstituováno a také zde neexistuje jasné oddělení nově vysazeného celku (jako např. řekou či samostatnou hradbou). Autor proto vidí staroměstský případ jako pokus o dynamizaci vývoje konstituujícího se města založením nové výstavné čtvrti bohatých podnikatelů.

M. Musílek se v článku nazvaném *In Novo foro residentis. Sociotopografická analýza Havelského tržiště ve 14. století* pokouší o rozbor sociální a majetkové situace v prostoru havelského tržiště. Rozбором údajů z Knihy soudní s trhovými zápisy i Liber Vetustissimus dospívá autor k několika zajímavým závěrům. Mezi havelskými měšťany dochází k několika sociálním proměnám, jednak narůstá počet českých rodů mezi elitami, jednak se mezi obyvatele Havelského Města vedle starých patricijských rodů v čím dál větší mí-

ře dostávají představitelé bohatého řemeslnictva, vytváří se tak nová měšťanská střední třída usazená na prestižní adrese, poněkud překvapivým výsledkem je potom zjištěná vysoká fluktuace majitelů domů a volný vztah předních rodin ke svým městským sídlům. Kvantitativní údaje jsou prezentovány přehlednými grafy. R. Gája se v příspěvku nazvaném *Dějiny kostela a farnosti sv. Havla v době předhusitské* zabývá historií kostela, jehož okolnosti vzniku nejsou známy, a také nedostatečně prameny osvětlenou epizodou existence kláštera magdalenitek při tomto kostele. Fara u sv. Havla, o jejíž patronát měšťané neúspěšně usilovali, byla významnou a tučnou prebendou osazovanou ze svatovítské kapituly, autor dále rekonstruuje územní rozsah farnosti a shromažďuje písemné prameny ke starším stavebním dějinám kostela. O samotném kultu sv. Havla pojednává J. Hrdina (*Svatohavelský kult ve středověkých Čechách. Zpráva o stavu výzkumu*). Reviduje závěry starší studie Z. Boháče o svatohavelských kostelech, kterých je ve středověku (do roku 1600) bezpečně doloženo jen 5 (předpokládá asi 30) a které vznikaly hlavně v průběhu 13. století během vnitřní kolonizace. Svatohavelský kult nepatřil v Čechách k významným, jeho hlavními podporovateli byli benediktinští mniši. Oblíbenost jména Havel a svátku sv. Havla má původ spíše v účetním a právním významu data 16. října pro hospodářský život agrárních komunit. Přílohou článku je katalog svatohavelských kostelů v Čechách.

V. Vaněk věnuje několik stránek jednomu historickému omylu, kdy editor Kašpar hrabě Šternberk přisoudil listinu o lokaci města mincmistrem Eberhardem Kutné Hoře (*Listina pro mincmistra Eberharda a počátky Kutné Hory*). Osobností lokátora Havelského Města Eberharda se zabývá Petr Schneider v příspěvku *Eberhardus, magister monete per Boemiam. Několik sporných otázek týkajících se jeho osobnosti*. Jádrem je otázka totožnosti z pramenů známého Eberharda s jinými prameny doloženým Eberlinem, při čemž oba jsou známi jako mincmistři. O této otázce se kdysi rozhořel prudký spor mezi historiky F. Hoffmannem a R. Novým, který byl autorem na základě kritického studia pramenného materiálu rozhodnut ve prospěch Hoffmannovy koncepce, že Eberhard i Eberlin byli jednou a touž osobou. K pozoruhodnému mincmistru a lokátorovi Eberhardovi se vrací i J. Vojtíšek prací *Mincmistr Eberhard a jeho potomci. Působení jedné gründerské rodiny ve středověkých Čechách*. Sleduje životní dráhu Eberhardovu, při čemž u založení Havelského Města, kladeného do 30. - 40. let 13. století, počítá s možností Eberhardova značného mládí (J. Žemlička z tohoto důvodu dobu založení města posunuje). Šíře se také zastavuje u úřadu mincmistra a jeho úloze ve středověkých Čechách a mj. dokládá promiskuitní užívání termínů „monetarius“ a „magister monete“ ve středověkých pramenech. Zaměnitelnost termínů je jedním z dokladů zmíněné totožnosti Eberharda s Eberlinem. Autor stopuje i životní osudy Eberhardových potomků a pokouší se postihnout specifickou sociální skupinu, kterou tato významná rodina představovala.

Archeologická část sborníku obsahuje pouze dva příspěvky, Z. Dragoun představuje některé nové archeologické poznatky o havelských domech a uvažuje nad koncepcí velkorysé lokace, která se zřejmě zcela nerozvinula a záhy splynula se Starým Městem. Výsledky výzkumů svědčí o nenaplněné koncepci vzniku 5 věžovitých domů, z nichž

zcela dokončena byla jen jedna mohutná věž (*Nové archeologické poznatky o Havelském Městě a otázka dokončení jeho lokace*). P. Starec v následující práci s názvem *K archeologickému poznání Havelského Města* shrnuje výsledky dosavadních archeologických výzkumů v prostoru Havelského Města včetně výzkumu původního reliéfu a připojuje katalog archeologických pramenů z této oblasti.

Část sborníku věnovanou stavební historii uvozuje *Příspěvek k diskuzi o počátku a formování raně gotické zástavby Havelského Města* od M. Kováře prezentující výsledky povrchového průzkumu pěti domů na Havelském tržišti. Podařilo se identifikovat počáteční fáze domů rozličných dispozičních typů ještě kvádríkové techniky z poloviny 13. století, hlavně věžových domů s připojeným jednotraktem a průjezdních síní se zadním komorovým traktem. Pozdější stavební úpravy spočívají zejména v podsklepování předních částí domů a klenutí komor. V příloze je připojena podrobná nálezová dokumentace. Podobného charakteru je i následující článek z pera M. Hauserové *Příspěvek k poznání domovní zástavby Havelského Města*, nové poznatky zde upřesňují výsledky starších systematických průzkumů domů v rámci SÚRPMO. Autorka zdůrazňuje dnes již nevnímání velkou šířku Havelského tržiště dosahující původně 85 metrů. K reprezentativnosti tržiště přispívaly věžové domy, u nichž obranná funkce zřejmě ustoupila funkci prestižní. Autorka uvažuje o dolnoněmeckých paralelách řadových domů se zadním křídlem, které se podařilo na Havelském tržišti identifikovat. Detailní pohled na jeden z havelských domů a jeho stavební dějiny umožňuje *Výpověď stavební historie domu čp. 509 pro poznání dějin Havelského Města* od M. Rykla, autor identifikoval hloubkovým průzkumem domu několik gotických fází, dům prodělával poměrně časté funkční úpravy jednotlivých částí interiéru, předělem ve vývoji domu stejně jako ve vývoji celého Starého Města byl požár z roku 1316. Bylo také zjištěno, že dům má společnou zeď se svým sousedem.

Opevněním Havelského Města se zabývá V. Razím (*K opevnění Havelského Města v Praze*), který musí konstatovat naprostý nedostatek pramenů k podobě havelského opevnění, jehož podoba je díky archeologickým průzkumům a analogiím s jinými částmi opevnění Starého Města známa jen ve velmi hrubých rysech. Pozornost věnuje několika zajímavým pramenným zmínkám o Havelském Městě, jednou z nich je výpověď Zbraslavské kroniky o bojích o Prahu v roce 1310, kdy jednu ze tří bran prostoru Havelského Města ovládala měšťanská rodina „od Věže“. Údaj Dalimilovy kroniky zase svědčí o užití řetězu k přehrazení ulice v prostoru Havelského Města, zřejmě dosti obvyklém nástroji obrany měst. Autor se věnuje i problematice zániku opevnění Starého Města proti Novému Městu, ke kterému navzdory přání císaře Karla docházelo jen postupně. Kostelu sv. Havla se věnuje *Materiál k nejstaršímu stavebnímu utváření a proměně středověké stavební podoby kostela sv. Havla* od M. Kováře, který publikuje výsledky průzkumu kostelního podstřeší, kde se podařilo objevit některé architektonické články náležející 14. století, žádné stopy starší svatyně doložené již roku 1252 legendou o Předvojovi však nebyly nalezeny. Sborník uzavírá materiálie H. Černé *K podobě zazděného okna jižní věže kostela sv. Havla v Praze*.

Editor svazku o Havelském Městě M. Musílek uzavírá dílo závěrečným shrnutím zdůrazňujícím některé důležité problémy řešené jednotlivými autory. Jak bylo řečeno již na počátku, sborník či kolektivní monografie jako celek připomíná mozaiku, jejíž kameny zobrazují vždy některý z aspektů složité stavební a společenské reality prestižní pražské čtvrti, výsledek je objektivně spíše možno označit za multidisciplinární než interdisciplinární dílo. Jednotlivé příspěvky

spolu většinou nekomunikují a nespojují výsledky do jednotného syntetického pohledu. Opak by zřejmě vyžadoval dlouhodobější setkávání odborníků ze všech tří historických oborů, vzájemné diskuze, vyjasňování otázek, nebo přímo společnou práci na jednom řešeném problému. Vyzdvihnout je třeba dobrou grafickou kvalitu a také existenci rejstříku, který použití sborníku v praxi velmi usnadní.

LADISLAV HOLÍK

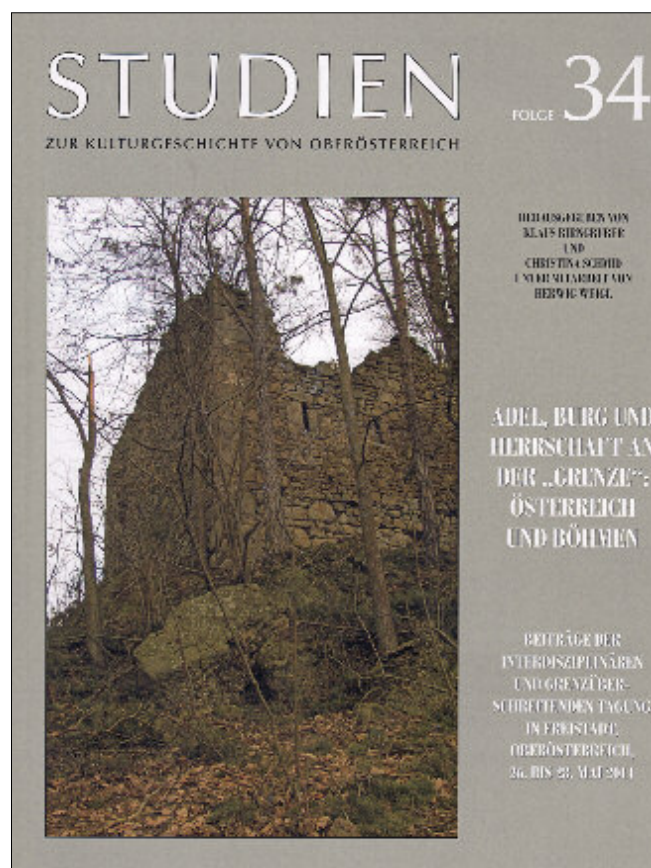
ADEL, BURG UND HERRSCHAFT AN DER „GRENZE“: ÖSTERREICH UND BÖHMEN

Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich, Folge 34. Beiträge der interdisziplinären und grenzüberschreitenden Tagung in Freistadt, Oberösterreich, von 26. bis 28. Mai 2011. Klaus Birngruber, Christina Schmid (Hrsg.) unter Mitarbeit von Herwig Weigl. Linz 2012.

V průběhu zpracovávání sbírky Alfreda Höllhubera, ojedinelého a nenahraditelného celku pro výzkum středověkých dějin a kulturní historie hornorakouského Mühlviertelu, vznikla myšlenka uspořádat mezinárodní mezioborové kolokvium na téma *Šlechta, hrad a panství na hranicích Rakouska a Čech*, které mělo kromě jednotlivých odborných problémů přispět k hledání odpovědi na dvě hlavní otázky: Jak lze propojovat košaticí středověkou archeologii s výzkumem písemných pramenů a jak se mohou vzájemně obohacovat rozdílná jazyková a vědecká prostředí, se svými zžitými přístupy, tradicemi, kontexty i terminologií. Výstupem kolokvia, uspořádaného 26.–28. května 2011 ve Freistadtu, je referovaný sborník, vydaný v němčině, s českými resumé.

Příspěvek autorů Klaus Birngruber – Alice Kaltenberger – Thomas Kühnreiter – Christina Schmid, *Šlechta, hrad a panství v dolním Mühlviertelu. Mezioborový pokus o vymezení pojmů šlechta, hrad a hranice ve středověku*, s. 13–40, prezentuje poznatky získané interdisciplinárním výzkumem k tématu dějin šlechty, sídel a správních domén v Dolním Mühlviertelu. Výzkum se soustředil zejména na možnost postžení šlechty jako elitní vrstvy se specifickou kulturou a na pojem „hranice“ v prostředí šlechty 11.–14. století. Autoři přes všechno své úsilí musí konstatovat, že výsledky jsou velmi skromné. Postžení šlechty jako kulturní elity v písemných pramenech je prakticky nemožné; informace poskytuje zejména výzkum hradů, pokud ovšem obsahuje spolehlivé údaje. Ve vztahu k hranici mezi rakouským a českým kulturním prostředím autoři jen potvrzují dosavadní závěry historického, stavebně historického a archeologického výzkumu o existenci dvou zcela rozdílných vzorů (v jižních Čechách na rozdíl od sousedních Rakous nejsou vrcholně středověké šlechtické hrady před rokem 1200 doloženy) a o absenci dokladů o intenzivnějších vzájemných kontaktech. Teprve od 13. století dochází k „prolomení ledů“ na úrovni vyšší šlechty. Státní hranice ještě po celé 13. století nebyla chápána jako stabilní linie, jak naznačují majetkoprávní údaje v písemných pramenech.

Franz-Reiner Erkens, *Biskupské panství v Nordwaldu (Severním lese). Mocenské zájmy pasovských biskupů na sever od Dunaje*, s. 41–56, věnuje pozornost vývoji světské domény

pasovského biskupa uvnitř jeho rozsáhlé diecéze, rozprostírající se po obou stranách Dunaje až k uherské hranici. Uvedená doména se úspěšně formovala jen v prostoru mezi řekou Ilz, Mühlviertlem a hranicí s Čechami. I když těžila od konce 12. století z vymření některých šlechtických rodů, brzy narazila na zájmy vévodů, kteří ziskem strategicky důležitých hradů zastavili její expanzi.

Autorka Sabine Felgenhauer-Schmiedt, *Panská sídla a mocenská centra 10.–13. století v severním Waldviertelu: Příspěvek archeologie*, s. 57–81, naznačuje s pomocí výsledků archeologických výzkumů několika lokalit jednu z možných